

*Д. М. Хомченко,
помічник заступника Голови
Вищого господарського суду України*

ПРО СТЯГНЕННЯ СТРАХОВОГО ВІДШКОДУВАННЯ В ПОРЯДКУ РЕГРЕСУ ТА ПЕНІ

У серпні 2011 року Страхова компанія-1 (позивач) звернулася до господарського суду з позовом до Страхової компанії-2 (відповідач) про стягнення страхового відшкодування в порядку регресу та пені.

Позовні вимоги обґрунтовувалися тим, що позивачем виконано свій обов'язок щодо виплати страхового відшкодування, а відповідач ухиляється від виконання свого обов'язку здійснити регресну виплату.

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

Судові рішення обґрунтовано вимогами пп. 33.1.2 п. 33.1 ст. 33 та пп. 38.1.1 п. 38.1 ст. 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі — Закон), згідно з якими при відсутності повідомлення страхувальника або водія, що спричинив дорожньо-транспортну пригоду, про ДТП позивач не набув права регресного позову до відповідача.

Як встановлено місцевим та апеляційним господарськими судами, у травні 2010 р. Фізичною особою-1 (страхувальник) згідно з договором добровільного страхування транспортних засобів було застраховано автомобіль-1. Страховик — страхова компанія-1.

У серпні 2010 р. сталася дорожньо-транспортна пригода (ДТП) за участю автомобіля-1, під керуванням Фізичної особи-1, та автомобіля-2, під керуванням Фізичної особи-2.

Зазначене підтверджується постановою районного суду, відповідно до якої Фізичну особу-2 було визнано винним у вчиненні ДТП і притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 124 КпАП України.

У результаті ДТП автомобілю-1 були спричинені механічні пошкодження.

Відповідно до звіту вартість матеріального збитку, завданого власнику автомобіля-1, складає 13571,15 грн.

Згідно з платіжним дорученням та відповідно до страхового акта позивач виплатив на користь власника автомобіля-1 страхове відшкодування в розмірі 10296,11 грн з урахуванням франшизи (500 грн).

Згідно з полісом обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів Відповідачем-2 застраховано цивільно-правову відповідальність Фізичної особи-2, забезпечений транспортний засіб — автомобіль-2. Згідно з полісом передбачено ліміт відповідальності страховика в розмірі 25500 грн, причому розмір франшизи становить 0 грн.

З системного аналізу норм статей 33, 38 Закону (у редакції, чинній на момент випла-

ти страхового відшкодування) суди попередніх інстанцій дійшли висновку про те, що якщо страхувальник або водій, який спричинив ДТП, повідомив страховика у строки і за умов, визначених у пп. 33.1.2 п. 33.1 ст. 33 Закону, то до страховика, що виплатив страхове відшкодування потерпілій та застрахованій ним особі, переходить право регресного позову до страховика, який застрахував відповідальність особи, що спричинила ДТП.

Однак у зв'язку з тим, що ані страхувальник, ані водій, що спричинив ДТП, не повідомили Відповідача-2 про настання ДТП у строки, визначені у пп. 33.1.2 п. 33.1 ст. 33 Закону, то відповідно до приписів пп. 38.1.1 п. 38.1 ст. 38 Закону позивач не набув право регресного позову саме до відповідача.

Таким чином, суди попередніх інстанцій дійшли висновку про те, що приписами пп. 38.1.1 п. 38.1 ст. 38 Закону встановлено, що страховик (позивач) після виплати страхового відшкодування має право подати регресний позов до страхувальника або водія забезпеченого транспортного засобу, який спричинив ДТП (Фізичної особи-2), оскільки остання не повідомила страховика у строки і за умов, визначених у пп. 33.1.2 п. 33.1 ст. 33 Закону.

Позивач, не погоджуючись із висновками місцевого та апеляційного господарських судів, звернувся до Вищого господарського суду України з касаційною скаргою, в якій просить рішення та постанову скасувати, прийняти нове рішення про задоволення позову в повному обсязі, посиляючись на порушення судами норм матеріального права, а саме ст. 993 ЦК України, ст. 27 Закону України «Про страхування», статті 22, 29, 37, 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Зокрема, скаржник вказує на те, що він не є страховиком у розумінні Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», у зв'язку з чим, на нього не поширюється дія положень ст. 38 вказаного Закону. Разом з тим, на думку заявника, зазна-

ченим Законом визначений вичерпний перелік підстав для відмови у виплаті страхового відшкодування, до складу яких не входить несвоєчасне повідомлення страховика про настання страхового випадку. Таким чином, страховик зобов'язаний виплатити страхове відшкодування, навіть якщо страхувальник своєчасно не повідомив його про настання страхового випадку. Також скаржник вважає, що оскільки відповідач зобов'язаний був сплатити йому страхове відшкодування до 14.03.2011 включно, то вимога про стягнення пені, нарахованої ним на суму страхового відшкодування, є правомірною і підлягає задоволенню.

Колегія суддів, перевіrivши фактичні обставини справи на предмет правильності їх юридичної оцінки судами попередніх інстанцій, заслухавши пояснення присутнього у засіданні представника позивача, дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню, а оскаржувані рішення та постанови — скасуванню в частині відмови у задоволенні позовних вимог про стягнення 10296,11 грн страхового відшкодування в порядку регресу з прийняттям нового рішення про задоволення позову в цій частині з таких підстав.

Так, щодо позовних вимог про стягнення 677,71 грн пені, нарахованої позивачем (страховиком) на суму страхового відшкодування, від виплати якого ухиляється інший страховик (відповідач) в порядку регресу, Вищий господарський суд України зазначив, що законами України «Про страхування» та «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (спеціальними законами), які застосовуються до спірних правовідносин, не передбачено розмір неустойки (пені) у разі звернення страхової компанії з регресним позовом до іншої страхової компанії, відповідальної за шкоду, заподіяну винуватцем ДТП, а договірні відносини між сторонами відсутні, відтак відсутні і правові підстави для стягнення пені.

Наведене впливає з вимог ст. 547 та п. 1 ч. 2 ст. 551 ЦК України, відповідно до яких правочин щодо забезпечення виконання зо-

бов'язання (в тому числі щодо неустойки) вчиняється у письмовій формі. Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання, вчинений із недодержанням письмової форми, є нікчемним. Якщо предметом неустойки є грошова сума, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства.

З матеріалів справи не вбачається, судами не встановлено та сторонами не доведено укладення між сторонами у справі письмового правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання у вигляді неустойки (пені), а розмір пені договором або актом цивільного законодавства у спірних регресних правовідносинах сторін також не встановлено, що виключає правові підстави для стягнення 677,71 грн пені.

Водночас згідно з п. 37.2 ст. 37 Закону «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (у редакції, чинній на момент виплати страхового відшкодування) за кожен день прострочення виплати страхового відшкодування з вини страховика або МТСБУ особі, яка має право на отримання такого відшкодування, сплачується пеня з розрахунку подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє у період, за який нараховується пеня.

Таким чином, положення п. 37.2 ст. 37 Закону «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» не поширюється на правовідносини між сторонами у даній справі, оскільки останні (сторони) є страховиками, а у вказаній вище нормі чітко йдеться про обов'язок страховика сплатити саме на користь страхувальника (потерпілої особи) або ж вигодонабувача пеню в разі прострочення виплати страхового відшкодування з вини страховика.

Відповідно до ст. 992 ЦК України у разі несплати страховиком страхувальникові або іншій особі страхової виплати страховик зобов'язаний сплатити неустойку в розмірі, встановленому договором або законом.

Таким чином, виходячи зі змісту норм ст. 992 ЦК України та п. 37.2 ст. 37 Закону

України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (у редакції, чинній на момент виплати страхового відшкодування) право на стягнення пені у розмірі, встановленому законом або договором, належить лише страхувальнику або вигодонабувачу.

Разом з тим, згідно з ч. 1 ст. 13 ЦК України цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства.

Відповідно до ч. 1 ст. 548 ЦК України виконання зобов'язання (основного зобов'язання) забезпечується, якщо це встановлено договором або законом.

Одним з видів забезпечення виконання зобов'язань є неустойка (ч. 1 ст. 546, частини 1, 3 ст. 549 ЦК України).

Однак ані Цивільним кодексом України, ані законами України «Про страхування» та «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» не встановлено, що виконання регресного зобов'язання відповідальною особою перед страховиком забезпечується неустойкою (пенею).

За таких обставин для позадоговірних (регресних) зобов'язань у сфері страхування чинне цивільне законодавство не передбачає можливості забезпечення виконання таких зобов'язань шляхом встановлення неустойки, а договірні відносини між сторонами з цього приводу відсутні.

З огляду на вказані обставини вимоги позивача про стягнення з відповідача пені, нарахованої на суму страхового відшкодування, не підлягають задоволенню.

Щодо позовних вимог в частині стягнення в порядку регресу основної суми страхового відшкодування Вищий господарський суд України зазначив таке.

Виходячи зі змісту ст. 993, ч. 1 ст. 1191 ЦК України та ст. 27 Закону України «Про страхування» до позивача перейшло право зворотної вимоги до особи, відповідальної за завдані у даному випадку збитки в межах суми страхового відшкодування.

Пунктом 37.4 ст. 37 Закону України «Про

обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (у редакції, чинній на момент виплати страхового відшкодування) передбачено право страховика в разі настання страхового випадку здійснювати виплату страхового відшкодування безпосередньо потерпілим або погодженим з ними підприємствам, установам та організаціям, що надають послуги, пов'язані з відшкодуванням збитків.

Таким чином, особою, відповідальною за завдані у даному випадку збитки, згідно з положеннями Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» в межах, передбачених договором обов'язкового страхування цивільної відповідальності, є саме відповідач — Страхова компанія-2.

Відповідно до пп. 33.1.2 п. 33.1 ст. 33 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (у редакції, чинній на момент вчинення ДТП) учасники ДТП зобов'язані вжити заходів для невідкладного, але не пізніше трьох робочих днів, повідомлення страховика, з яким було укладено договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, або, у випадках, передбачених цим Законом, МТСБУ про настання ДТП.

Зазначена норма не містить підстав для відмови у задоволенні вимоги страховика, який виплатив страхове відшкодування згідно з договором майнового страхування, до особи, відповідальної за завдані збитки, про відшкодування виплачених ним фактичних сум коштів у межах, передбачених договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Підпунктом 38.1.1 п. 38.1 ст. 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (у редакції, чинній на момент виплати страхового відшкодування) визначено, що страховик після виплати страхового відшкодування має право подати регресний позов до страхувальни-

ка або водія забезпеченого транспортного засобу, який спричинив ДТП, якщо він не повідомив страховика у строки і за умов, визначених у пп. 33.1.2 п. 33.1 ст. 33 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Тобто зазначена стаття передбачає наявність у страховика права на пред'явлення регресного позову, а не відсутність цього права.

Водночас згідно з п. 1.2 ст. 1 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» страховики — страхові організації, що мають право на здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів відповідно до вимог, встановлених цим Законом та Законом України «Про страхування».

Таким чином, як правильно було зазначено скаргником в обґрунтування своїх заперечень, норми ст. 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» не поширюються на позивача, який не є страховиком у розумінні цього Закону.

Разом з тим, не мають значення для правильного вирішення даного спору встановлені судами обставини неповідомлення відповідача її страхувальником про настання ДТП у строки, визначені у пп. 33.1.2 п. 33.1 ст. 33 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», оскільки ця обставина не може бути підставою для відмови у виплаті відповідачем позивачу страхового відшкодування в порядку регресу.

Наведене вище переконливо свідчить про неправильне застосування судами попередніх інстанцій норм матеріального права (статей 33, 37, 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів») та наявність достатніх правових підстав для скасування оскаржуваних судових рішень в частині позовних вимог

про стягнення страхового відшкодування в порядку регресу в розмірі 10296,11 грн шкоди.

* * *

Згідно з вимогами п. 1 ч. 1 ст. 1188 ЦК України шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою.

Вимогами ч. 1 ст. 1191 ЦК України передбачено, що особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом.

В силу вимог ст. 993 ЦК України, які кореспондуються з вимогами ст. 27 Закону України «Про страхування», до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, в межах фактичних затрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за заподіяні збитки.

Згідно з пп. 33.1.2 п. 33.1 ст. 33 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» учасники дорожньо-транспортної пригоди зобов'язані вжити заходів для невідкладного, але не пізніше трьох робочих днів, повідомлення страховика, з яким було укладено договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, або, у випадках, передбачених цим Законом, МТСБУ про настання дорожньо-транспортної пригоди.

Відповідно до пп. 38.1.1 п. 38.1 ст. 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» страховик після виплати страхового відшкодування має право подати регресний позов до страхувальника або водія забезпеченого транспортного засобу, який спричинив дорожньо-транспортну пригоду: якщо він не повідомив страховика у строки і за умов, визначених у пп. 33.1.2 п. 33.1 ст. 33 цього Закону.

Пунктом 37.4 ст. 37 Закону № 1961 (у редакції, чинній на момент виплати страхового відшкодування) передбачено право страховика в разі настання страхового випадку здійснювати виплату страхового відшкодування безпосередньо потерпілим або погодженим з ними підприємствам, установам та організаціям, що надають послуги, пов'язані з відшкодуванням збитків.

Страховики згідно з пп. 1.2 ст. 1 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», — це страхові організації, що мають право на здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів відповідно до вимог, встановлених цим Законом та Законом України «Про страхування».

Норма пп. 33.1.2 п. 33.1 ст. 33 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» не містить підстав для відмови у задоволенні вимог страховика, який виплатив страхове відшкодування, згідно з договором майнового страхування, до особи, відповідальної за завдані збитки, про відшкодування виплачених ним фактичних сум у межах, передбачених договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Відповідно до п. 37.2 ст. 37 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» за кожен день прострочення виплати страхового відшкодування з вини страховика або МТСБУ особі, яка має право на отримання такого відшкодування, сплачується пеня з розрахунку подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє у період, за який нараховується пеня. Однак ця норма регулює відносини страховика і страхувальника за договором страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, а позивач у даному випадку не є суб'єктом такого договору.